

А.А. Макатова^{1*}, А.А. Әбсадық²

^{1,2}А. Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
(e-mail: makatovaayagov.99@mail.ru)

XIX ғасырдағы қазақ фольклорының баспаға жариялануы («Дала уалаяты газеті» негізінде)

Мақалада XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың басында мерзімді түрде басылып отырған «Дала уалаяты газетінде» жарияланған қазақ фольклорының үлгілері жан-жақты қарастырылған. Мерзімді басылым бетінде қазақ фольклор мысалдарының таралуы мен жариялануы талданған. Аталмыш мақалада «Дала уалаяты газетінің» әртүрлі жылдар аралығында жарияланған қазақ фольклор үлгілері терілді. XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың басындағы уақыт аралығында қазақ фольклорының жариялану мәселелері қамтылған. Жүргізілген зерттеулердің негізінде авторлар тарапынан ең жиі кездесетін мақал-мәтелдер, ғұрыптық фольклор, сондай-ақ қазақ халқының дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарына қатысты материалдар мен жоктау өлеңі терілді. Жинақталған материалдардың өзіндік ерекшеліктері талданды. Терілген мысалдардың мазмұны сипаттау әдісі арқылы тұжырымдалды. Мерзімді басылым бетіндегі қазақ фольклор үлгілері жүйелеу әдісі арқылы жанрлық ерекшелігіне қарай жіктеледі. Газет беттерінде жарық көрген фольклорлық материалдар қазақ халқының дүниетанымы мен мәдениетінің ерекшеліктерін бейнелейді, сонымен қатар ұлттық құндылықтарды насихаттау мен фольклор мұраларын жинақтау мен сақтауда маңызы айқындалады. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, «Дала уалаяты газеті» қазақ фольклорын жинау, жариялау және оны жазба нұсқада таратуға ықпал еткен алғашқы басылымдардың бірі саналады. Мақалада қазақ фольклорының мерзімді басылымдарда жариялануының әдеби маңыздылығы айқындалып, олардың қазақ фольклорын зерттеудегі орны мен рөлі анықталады. Аталмыш мақалада «Дала уалаяты газеті» фольклористиканың маңызды дереккөзі ретінде зерделенген. Зерттеу барысында ғұрыптық фольклорға қатысты төрт мысал мен көркем фольклор жанрына жататын 22 мақал-мәтел ұсынылады. Авторлар қазақ фольклорының кең таралуына ықпал еткен мерзімді басылымдардың бірі ретінде «Дала уалаяты газетінің» рөлін айқындап, оны фольклористиканың құнды дереккөзі ретінде ұсынады. Осы деректер негізінде газет материалдары қазақ халқының рухани мұрасын сақтау мен таратуда маңызды қызмет атқарғаны дәлелденді. Жүргізілген зерттеулердің нәтижесінде «Дала уалаяты газетінің» мерзімдік басылымы фольклорды әдебиеттану мен фольклортану тұрғысынан зерттеуге негіз болғандығы айқындалды. Мақала қазақ фольклорының жариялану дәстүрін жанаша қырынан қарастыруға мүмкіндік береді және болашақ зерттеулерге теориялық-әдістемелік бағыт ұсынады. Қорытындылай келе, «Дала уалаяты газеті» қазақ фольклорлық мұраларын жинақтау, сақтау, жариялау және тарату ісіне айтарлықтай ықпал еткені дәлелденді. Мақалада қазақ фольклорының мерзімді баспасөзде жариялану үдерісі саралана отырып, оның әдебиет пен фольклористикадағы ғылыми сипаты айқындалды.

Кілтті сөздер: «Дала уалаяты газеті», қазақ фольклоры, фольклористика, ғұрыптық фольклор, мақал-мәтел, мерзімді басылым.

Кіріспе

XIX ғасырдың соңында шыққан мерзімді басылымдардың бірі — «Дала уалаяты газетінің» фольклорға байланысты зерттеудің жеткіліксіздігі осы тақырыпты таңдауға түрткі болды. XIX ғасыр соңындағы мерзімдік басылымдарда қазақ фольклорлық жанрлардың баспа бетіне жариялану мәселесі өзекті зерттеу объектісі ретінде қарастырылуда. Зерттеу жұмысының басты мақсаты — XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың басында жарық көрген мерзімді басылымдардағы, атап айтқанда «Дала уалаяты газетінің» беттерінде жарияланған қазақ фольклоры үлгілерін жан-жақты ғылыми тұрғыдан саралау. Бұл мақсатқа жету барысында аталған басылымдағы фольклорлық мәтіндердің жанрлық ерекшеліктері талданып, олардың қазақ рухани мәдениетіндегі орны мен ғылыми құндылығы анықталады. Қазіргі таңда қазақ фольклоры — ұлттық руханият пен мәдени мұраны зерделеудің маңызды саласына айналып отырғаны белгілі. Соның ішінде «Дала уалаяты газетінің» фольклорлық мұраларды жинау, жариялау және тарату үдерісіндегі рөлі — зерттеуді қажет ететін өзекті мәселе. Бұл газет өз дәуірінде қазақ қоғамының әлеуметтік, саяси және мәдени өмірінің

* Хат-хабарларға арналған автор. E-mail: makatovaayagov.99@mail.ru

маңызды құжаты еді. Қазіргі таңда қазақ фольклоры ғылымының негізгі дереккөзіне айналды. Сол кезеңдегі халық ауыз әдебиетінің, оның ішінде фольклорлық үлгілердің газет бетінде жариялануы ұлттық мұраның сақталуы мен дамуына айрықша ықпал етті. Сондықтан «Дала уалаяты газетінде» жарық көрген қазақ фольклор үлгілерін зерттеу — ұлттық мұраны сақтап, оның ғылыми айналымға енуіне үлес қосатын өзекті тақырыптардың біріне жатады. Аталған газет өз дәуірінде қоғамдық ойды қалыптастырумен қатар, халық ауыз әдебиетінің үлгілерін баспа бетіне шығару арқылы ұлттық мұраны жүйелеу мен сақтау ісіне айрықша үлес қосты. Зерттеу барысында газеттің фольклорлық мәтіндерді жариялау тәжірибесі, олардың тарихи-мәдени контекстегі мәні және сол кезеңдегі қазақ қоғамының рухани кеңістігіндегі ықпалы жан-жақты қарастырылады. Осы арқылы баспасөздегі фольклорлық мәтіндердің ғылыми айналымға ену жолдары мен маңызын ашу көзделеді. Мақалада фольклорлық жанр түрлері — мақал-мәтелдер, отбасылық ғұрыптық фольклор мен салт-дәстүрлер жинақталды және негізгі зерттеу нысаны болып табылды.

Материал және әдістері

Мақалада XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың басына дейін мерзімді түрде басылып отырған «Дала уалаяты газетінің» шығарылымдары негізгі материал ретінде қолданылды. Әр жыл сайын басылып отырған ресми газет бетіндегі қазақ фольклор үлгілері мен мысалдары да негізгі материал көзіне жатады. Біздің тарапымыздан газет бетінен терілген барлық фольклор үлгілеріне талдау, жинақтау және сипаттау әдістері пайдаланылды. Фольклор мысалдарын теру кезінде жинақтау және жүйелеу әдісі қолданылды. Жүйелеу әдісі фольклордың жанры мен типологиясына сай жүргізілді. Яғни, мысалдар ғұрыптық және көркем фольклор түрлеріне байланысты жіктелді. Бұл ғылыми зерттеу XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың басында қазақ фольклорын жариялау және баспа бетіне шығару тәжірибелерін зерттеуге бағытталған. Зерттеудің басты мақсаты — қазақ фольклор мұраларын жүйелі түрде жариялаудың маңыздылығын айқындау. Атап айтқанда, фольклор материалдарын жүйелі түрде таратудың маңыздылығын ашу мен жариялаудағы рөлін көрсету басты мақсат.

Нәтижелер және талқылау

«Дала уалаяты газетінде» жарияланған материалдар қазақ фольклорының алғаш рет жүйелі түрде хатқа түсуіне ықпал етті, алайда олардың өңделу және жариялану үдерісі әлі де зерттеуді қажет етеді. Бұл зерттеу сол кезеңдегі фольклористика саласының дамуы мен оның қазіргі қазақ әдебиеті үшін маңыздылығын көрсетеді. Бұл бағытта қазақ фольклорын зерттеу және жариялау туралы отандық және шетелдік ғалымдардың іргелі еңбектерінде шолу жасалынды. Мәселен, N. Zhussupov, M. Baratova, G. Zhussupova, Ye. Zhussupov, K. Mukusheva-ның «Features of collecting Kazakh folklore and methods of collecting folklore of the first half of the XX century» атты ғылыми мақаласында қазақ фольклорының мақсатты түрде жинақталу жолдары мен зерттелу деңгейі туралы құнды материалдар кездеседі [1]; шетелдік ғалым Н.А. Урсегованың «У истоков русской музыкальной фольклористики Сибири (20-40-е гг. XX в.)» [2] мақаласында Сібір тарихындағы музыкалық фольклор орындаушылары туралы баяндаса; А.Т. Ташекова, Н.К. Жүсіпов, Ә.К. Шапауов «Қазақ және татар үйлену жоралғыларының фольклорлық ерекшеліктері (Бекмұрат Уахатов зерттеулерінің негізінде)» атты мақаласында қазақ және татар фольклорындағы үйлену рәсімінің ерекшеліктерін салыстырады [3]. Ал Д. Мәсімханұлы, А. Әбиденқызы «Қытайдағы түркология: түркі әдебиеті мен фольклорына қатысты зерттеулер» атты мақаласында әлемдік мәдениет диалогы бағытындағы фольклорлық зерттеу жүргізсе [4]; балалар фольклорының әртүрлі жанрларының лексикалық ерекшеліктерін анықтаудың және олардың жалпы және мәдени ерекшеліктерін сипаттаудың маңыздылығы туралы Л.С. Токпаева, Г.А. Кузембаева, Д.П. Спунбер «Сравнительный анализ лексических средств казахского, русского и английского детского фольклора» деген ғылыми мақаланы жарияласа [5]; мерзімдік басылымдар жайында Қ. Атабаев «Мерзімді басылым Қазақстан тарихының дерек көзі (1870-1918)» атты докторлық диссертация авторефератының [6] «Түркістан уалаятының газеті» және «Дала уалаятының газетінің» қазақ тарихын зерттеудегі деректік маңызы мен орыны» атты екінші тарауының «Қазақ баспасөзінің пайда болуы: тарихи алғышарттары, мақсаты мен міндеттері» атты бөлімінде қазақ тілінде шыққан газеттің белсенді авторлары мен олардың рөлі терең зерттеледі. Шетелдік ғалымдар Т.В. Илларионова, А.В. Роговскаяның «Свадебная обрядность и фольклор оренбургских казаков Южного Урала в публикациях и исследованиях» [7], отандық ғалым Д.С. Жақанның «Алаш қайраткерлерінің ұлттық фольклор жайындағы ғылыми ой-пікірлері» [8],

Н. Набиолла, Ж. Ошанның «Қытайдағы қазақ фольклоры: Абылай ханға байланысты тарихи жырлар мен аңыздар» [9] атты еңбектерде фольклорды жинау және жариялау бағытындағы іргелі еңбектер қатарына жатады.

Зерттеуші Н.А. Атаханова, Г.Б. Аяпованың «Фольклорлық мұралардың генезисі, тарихилығы, жанрлық белгілері» атты ғылыми мақаласында: «Жалпы әлемдік фольклортану ғылымында фольклорлық шығармаларды сюжеті, салт-дәстүрге қатысы, айтылу мақсаты мен орнына қарай үлкен екі салаға бөлетіні белгілі. Олар: *ғұрып фольклоры* және *көркем фольклор*. Ғұрып фольклорына тұрмыс-салт жырлары, мұң-шер өлеңдері, үйлену салт жырлары және т.б. халық поэзия жанрлары жатады. Көркем фольклор құрамына қазақ эпостары, ертегілері, хикаялар және сол сияқты сюжетті халық поэзиясы мен проза жанрларын жатқызамыз» [10] десе, Г.К. Шахажанова «Ғалым С. Қасқабасовтың хикаялары туралы зерттеулері» еңбегінде: «фольклор жанрының өзгеруі мен дамуы қоғамдық дамудың өзгеруімен, қатынастардың екінші түрге ауысуымен байланысты» [11] екендігіне назар аударады.

Соңғы жылдары фольклортану ғылымында жаңа теориялық ұстанымдар мен әдіснамалық бағыттар белсенді қолданылуда. Мәселен, Б.Т. Нұриман «Әлемдік фольклортанудағы «перфоманс» (performance) теориясы және оның түркі фольклорындағы көрінісі» атты ғылыми мақаласында: «XX ғасыр басынан бері фольклорлық мәтінді талдауға қатысты әртүрлі көзқарас қалыптасып, зерттеудің де түрлі әдісі ұсынылды. Солардың бірі ретінде «Перфоманс» (Performance) теориясы, зерттеу нәтижесіне қарағанда «перфоманс» теориясының мақсаты — фольклорлық мәтінді айтушы-тыңдарман-мәтін үштігі аясында жақ-жақты қарастыру. Үшеуінің бір-біріне әсерін ескеру, сол арқылы қорытынды жасау маңызды» [12] секілді тың көзқарастар ұлттық мұраны жаңаша пайымдауға жол ашты.

Сондай-ақ А.Ш. Пангереев, М.Р. Балтымованың «Балалар фольклоры дәстүрлі мәдениеттің ерекше саласы ретінде» атты ғылыми мақаласында: «Қазақ халқының тұрмыс-салты мен ата-баба дәстүрінен сыр шертетін, өткен өмір көрінісімен бірге тығыз дамып келе жатқан дәстүрлі мәдениетті қалыптастырудағы фольклор жанрының жүздеген жылдар бойы дамып, өркендеп келе жатқан үлкен ғылым екендігі көрсетілген», – десе [13]; Н.К. Жүсіпов, М.Н. Баратованың «Ахмет Байтұрсынұлының фольклортанушылық еңбегі» атты ғылыми мақаласында: «...мұндай фольклордың барлық жанрларын қамту тәрізді жинаудың академиялық түрін өз кезінде белгілі фольклорист ғалымдар Ш. Уәлиханов, В. Радлов, Г.Н. Потанин, Ә. Диваев, М.Ж. Көпеевтің де жинаушылық қызметтерінде кездесуі — бәрі қазақ фольклорын қағазға түсіруде белгілі бір ортақ сарындастықтың, жинаушылық қызметтегі тәжірибе үндестігінің т.б. болғанын дәлелдейді», – [14] дейді.

Бұдан бөлек, қазақ фольклортану ғылымына қатысты ой-пікірлер жинақталған зерттеулерге Г.С. Сағынадиннің «Фольклордағы синкреттілік: жанр және термин (А. Байтұрсынұлының «Әдебиет танытқышы» негізінде)» [15]; А.С. Сатыбалдиннің «Қажым Жұмалиевтің фольклортанудағы ізденістері» [16], сондай-ақ фольклорды жинақтаушылар жайында Н.К. Жусупов, М.Н. Баратованың «Фольклористическая деятельность ученых алаш: Машхур Жусип Копеев» [17]; Н.К. Жүсіпов, М.Н. Баратова, Е.Қ. Жүсіпов, А.А. Курметованың «Мәшһүр Жүсіптің мәдени мұрасы: аңыздар» [18] атты еңбектерін атап өтуге болады.

Бұған дейін фольклортану, ақпараттану бағытында сөз болмаған тың тақырып төңірегінде С. Медеубек «Фольклорлық ақпараттың мәні мен маңызы» атты мақалада: «Тұңғыш рет «фольклорлық ақпарат» деген терминді ұсынады да, оның табиғатын ашады. Фольклорлық ақпараттың халық жадында сақталуын, жанрлық-стадиалық бөлінісін, мазмұндық-пішіндік сипаттарын, атқаратын қызметіне қарай түрленуін тұңғыш рет ғылыми негізде айқындалуы» [19] туралы ой қозғаса, А.К. Матаева, С.Б. Жұмағұл, А. Дәлелбекқызының «XX ғасырдың соңы XXI ғасыр басындағы қазақ әдебиеттануы: әдебиет тарихын жаңаша танымда зерттеудегі ізденістер» [20], Б. Нұриманның «Әлемдік фольклортанудағы “Фольклордың төрт функциясы” теориясы» [21], А.Т. Ашенованың «Мерзімді баспасөзде көтерілген фольклорды жинау мәселесі» [22], С.Р. Тойбекованың «Әлкей Марғұлан — фольклортанушы» [23], Е.Р. Рахимовтың «Ағартушы-демократ Г.Н. Потанин және қазақ халқы» [24] атты еңбектерде XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың басында фольклорлық үлгілерді жинақтау мен баспа бетінде жариялау ісінің қарқын алғандығы туралы баяндайды. Бұл бағыттағы ізденістер фольклорлық мұраның жан-жақты ғылыми талдауға мүмкіндік тудырады.

Сонымен қатар С. Қасқабасов, Қ. Жұмалиев, Ә. Марғұлан, М.Ж. Көпейұлы секілді тұлғалардың фольклористикадағы орны мен үлесі жаңа зерттеулерде тереңірек қарастырылуда. Бүгінгі таңда қазақ

фольклоры тек ғылыми зерттеу нысаны ғана емес, ұлттық кодты сақтаудың, мәдени жадыны жаңғыртудың құралы ретінде де маңызға ие. Баспа беттерінде жарияланған фольклорлық мұралар — ұлттық дүниетанымды, дүниежүзілік фольклортанумен үндестікте қарастыруға мүмкіндік беретін бағалы дереккөздер.

Біздің зерттеу жұмысымыздың нәтижелері әлемдік фольклортану ғылымындағы жіктеу негізінде іске асырылды. Яғни, бірінші, ғұрып фольклорына мысалдар жинақталса, екінші, көркем фольклор мұраларына жататын, мақал-мәтелдер мен жоқтау өлеңіне мысал жинақталды.

«Дала уалаятының газеті» қазақ фольклорын жариялап баспаға шығарушы негізгі ақпарат көзі. Мақалада қазақ фольклор үлгілерінің нұсқалары жылдар бойынша теріліп талдауға түсті.

Әуелі, ғұрып фольклорына жататын мысалдарға назар аударсақ. 1890 жылы «Баянауылдан» [25; 110-117] атты мақалада қазақтың ғұрыптық фольклорына жататын *құда болу, қыз алысу* тақырыбы баяндалады. 1890 жылы басылған нөмірде «Жоқтау» [25; 137-140] өлеңі жарияланған. 1895 жылы «Қырғыздағы Рамазан айт» атауымен жарияланған [25; 413-417] мақала шыққан. Бұл мақаланың кіріспесі ораза ұстау мен жақсылық істеу туралы мағлұматтан басталады. Негізгі бөлімі айт мерекесіне арналған. *Бәйге, қыз қуу*, содан кейін жерден *күміс теңгені алу ойыны, көкпар тарту* секілді ұлттық ойындар суреттеледі. Бұндай мереке үш күн я мұнан да көбірек болады. Газет бетінде жарияланған мәтін қазақ халқының салт-дәстүрі мен ойындарын сипаттайды. Газет бетінде жарияланған мақалада фольклорлық элементтер қатарына дәстүрлі ойын атаулары және оларды өткізу ережесі жатады. Себебі, бұл ойындар қазақ халқының тұрмыс-салты мен мәдениетін көрсететін маңызды фольклорлық үлгілер.

Сол кезеңде жарияланған бұл жазба мәтіні XIX ғасырдың аяғында қазақ халқының діни мерекелерді қалай атап өткенін көрсететін тарихи дереккөз болып саналады. Бұл жазба қазақ халқының дәстүрлі ойындарының сол кезеңде сақталғандығын және олардың маңыздылығын айқындайды. Бұл басылым қазақ фольклоры мен дәстүрлерін зерттеу кезінде маңызды, себебі, онда қазақ халқының діни сенімі мен мәдениеті қамтылған. Ұлттық ойындардың сипатталуы қазақ қоғамының сол кезеңдегі өмір салтын түсінуге мүмкіндік береді.

Келесі фольклорлық мысалға 1896 жылы «Қазақтардың рәсім, әдеттерін үйрену тұрғысынан» [25; 553-555] атауымен көлемді басылған мақаланы жатқызамыз. Мақала үзіндісінде: «Әр халықтың жүріс-тұрысы, мінезі, рәсімі әртүрлі болып, әрбір істі өз рәсімінше біледі. ...халықтың өз ішінен шыққан себепті әркім-ақ оны біледі һәм әрқайсысы соның жөнімен жүреді», – деп қазақи рәсімдерді білудің маңыздылығы мен қажеттілігі айтылады.

«Кім халықтың рәсімін білмесе, ол кісі халықтың өзін де білмейді. Бірақ халық арасында жүрмегендіктен рәсімнің қайсы бірі уақыт өткен сайын ұмытылады яки жүріс-тұрыстың, мекенінің жайына қарай оған қосылады, не бұзылып, бір түрге түседі. Сол себепті халықтың жөнін, рәсімін ұмытпасқа жазу керек» дейді. Бұл арқылы фольклорды жариялау мен сақтаудың маңызы айқындалады. Сонымен қоса мақала мәтінінде рәсімдердің әртүрлі болу себептері көрсетіледі: «1. Қазақ халқының рәсімі бірдей емес, әртүрлі бұл тұрған жеріне, руына (Ұлы жүз, Орта жүз, Кіші жүз) қарай, оның үшін Орал тауындағы қазақтардың рәсімі Сырдария облысындағы қазақтарға ұқсамайды. 2. Орыс қазақтың жүріс-тұрысын білмейді, олардың рәсім, жөн, жолын біле қою оңай емес» [25; 554]. Талданған мысалдар ғұрыптық фольклор жанрын толықтырады.

Көркем фольклор мұралары ішінен мерзімдік басылым беттерінде *мақал-мәтелдер* жиі кездеседі. 1890 жылы жарияланған басылымдардан 15 мақал-мәтел терілді. Мәселен, «*Бітер істің басына, жақсы келер қасына*» (111 бет), «*Бар мақтанса табылады, жоқ мақтанса шабылады*» (113 бет), «*Жемесе де май жақсы, бермесе де бай жақсы*» (113 бет), «*Келін келсе аяғынан, шопан келсе таяғынан*» (113 бет), «*Алып (яғни батыр, балуан) анадан*» (115 бет), «*Ұяда не көрсе, ұшқанда соны іледі*» (115 бет), «*Ұлың өссе ұлы жақсымен ауыл бол, қызың өссе қызы жақсымен ауыл бол*» (115 бет), «*Опаға барған азарады, күйеге барған қараяды*» (115 бет), «*Қатын алма, қайын ал, жақсы көрген тамырдың атын алма, тайын ал*» (115 бет), «*Анасын көріп, қызын ал, аяғын көріп, асын іш*» (115 бет), «*Адал сүт емген бала болса, сүтпен берген мінез сол бағытымен кетеді*» (116 бет), «*Қатынды бастан, баланы жастан*» (117 бет), «*Ілгері қайдан жүрсе, соңғы сонан жүрер*» (125 бет), «*Көлдің құты келсе, қотаны бірге кетеді*» (169 бет), «*Дұғамен ер көркейер, жаңбырмен жер көркейер*» (174 бет).

Төменде мақал-мәтелдерге мағыналық талдау жасалынды.

«*Бітер істің басына, жақсы келер қасына*». Игі істің басында әрдайым жақсы адамдар жүреді, қай істі бастамас бұрын оны қолдайтын, жөн сілтейтін жақсы адамдардың болуы маңызды. Тіпті бір жұмыс аяқталуға таяғанда да, абыройлы, беделді жандар оның сәтті бітуіне ықпал етеді.

«*Бар мақтанса — табылады, жоқ мақтанса — шабылады*». Барлық нәрсеге қол жеткізген адам мақтанса, оның мақтанышы орынды болады. Ал жетістігі жоқ адам мақтанса, оны жұрт мазақ қылып, шындыққа сай келмейтін сөздерін әшкерелейді. Бұл мақал адамның өз жағдайын шынайы бағалап, бекер мақтанбауы керектігін ескертеді.

«*Жемесе де май жақсы, бермесе де бай жақсы*». Байлықтың аты — байлық. Тіпті бай адам ешкімге көмектеспесе де, оның бар болуының өзі айналасына белгілі бір әсерін тигізеді. Сол сияқты майлы тағамды жемесе де, оның сапасы мен құндылығы жоғары екені белгілі. Бұл мақал тұрмыстағы шындықты көрсетеді.

«*Келін келсе — аяғынан, шопан келсе — таяғынан*». Жаңа түскен келіннің қимыл-қозғалысынан, жүріс-тұрысынан қандай адам екені байқалады. Сол сияқты шопанның мал бағудағы тәжірибесін оның ұстаған таяғынан аңғаруға болады. Бұл мақал адамды оның әрекеттеріне қарап тануға болатынын білдіреді.

«*Алып (батыр, балуан) анадан*». Ерлік пен батырлық қасиеттер тектен келеді. Батыр ұлды дүниеге әкелетін де, оны тәрбиелейтін де — ана. Сондықтан ананың рөлі өте маңызды, өйткені ұрпақтың негізі ананың ақ сүтімен, тәлім-тәрбиесімен қалыптасады.

«*Ұяда не көрсе, ұшқанда соны іледі*». Бала кішкентайынан қандай тәрбие алса, өскенде соны қайталайды. Яғни, отбасындағы, ата-анасының берген үлгісі оның болашақ өміріне тікелей әсер етеді.

«*Ұлың өссе — ұлы жақсымен ауыл бол, қызың өссе — қызы жақсымен ауыл бол*». Баланың болашағын ойлаған адам оны жақсы ортаға бейімдеп өсіруі керек. Ұл жақсы азаматтардың арасында жүрсе, олардан өнеге алады. Қыз жақсы қыздармен араласса, инабатты, тәрбиелі болып өседі.

«*Опаға барған азарады, күйеге барған қараяды*». Адам кіммен араласса, соған ұқсайды. Жақсы ортада жүрген адам көркейіп, жақсылыққа бейімделеді, ал жаман ортада болған адам жамандыққа үйренеді.

«*Қатын алма, қайын ал, жақсы көрген тамырдың атын алма, тайын ал*». Мақал адамды өз таңдауларында сыртқы көрініске емес, ішкі мазмұнға назар аударуға шақырады. Әйел таңдағанда оның тек өзін емес, шыққан тегін, отбасын ескеру керек.

«*Анасын көріп, қызын ал, аяғын көріп, асын іш*». Қыз баланың қандай екенін оның анасына қарап білуге болады, өйткені тәрбие мен әдет-тұрып отбасынан келеді. Сол сияқты астың тазалығын оны дайындаушының ұқыптылығынан байқауға болады.

«*Адал сүт емген бала болса, сүтпен берген мінез сол бағытымен кетеді*». Анасының ақ сүтін адал емген, дұрыс тәрбие алған бала ешқашан жаман жолға түспейді. Адамның мінезі бала кезден қалыптасады. Ерте жасында сіңген тәрбие мен әдет кейін өзгеруі қиын.

«*Қатынды бастан, баланы жастан*». Баланы кішкентайынан дұрыс бағытта тәрбиелеу керек. Өмірде адамның қалыптасуы ерте кезеңнен бастау алады.

«*Ілгері қайдан жүрсе, соңғы сонан жүрер*». Алдыңғы буын қалай жүрсе, кейінгі буын да сол жолмен жүреді. Үлкендердің ісі кейінгі ұрпаққа үлгі болады дегенді білдіреді.

«*Көлдің құты келсе, қотаны бірге кетеді*». Мақал молшылық пен береке келген жерде барлық тіршілік иелеріне әсер ететінін білдіреді. Егер бір жерге ырыс-құт, жақсылық келсе, сол жердегі барлық тіршілік иелері мен адамдар да молшылыққа кенеледі.

«*Дұғамен ер көркейер, жаңбырмен жер көркейер*». «Дұғамен ер көркейер» — адамның қадірі мен абыройы оған айтылған ізгі тілектер мен жақсы ниетке байланысты. Егер адам игі істер жасап, халықтың алғысын алса, оның беделі артады, өмірі мәнді болады. «Жаңбырмен жер көркейер» — жердің құнарлылығы мен әсемдігі суға, жаңбырға байланысты. Жаңбыр жауса, өсімдіктер өсіп, дала жасыл түске еніп, тіршілік нәр алады. Барлық мақал-мәтелдер халық даналығынан туған, өмірлік тәжірибеге негізделген.

1891 жылы және 1894, 1895 жылдары шыққан басылымнан 7 мақал терілді. Яғни, «*Сорлы балаға сорлы қатын жолығады*» (195 бет), «*Құдай тағала сақтағанды сақтармын*» (287 бет), «*Арам іске ант ішпе, айрандай жұғар*» (290 бет), «*Ерінбегеннің ырысы артық*» (295 бет), «*Ғылым түбі — ілім*» (354 бет), «*Оқу білген жарық, оқымағанның беті шарық*» (356 бет), «*Оқыған жарық, оқымаған қараңғы*» (434 бет) мақалдары жинақталды.

«*Сорлы балаға сорлы қатын жолығады*». Әркімнің тағдыры өзінің іс-әрекетіне байланысты деген мағынада.

«Құдай тағала сақтағанды сақтармын» деген. Адамның қадамын ойланып, андып басуы, өзіне де сақтықпен қарауы қажет екенін, бұл кейін үлкен бәледен сақтауы мүмкін екендігін білдіреді.

«Арам іске ант ішпе, айрандай жұғар». Өтірік немесе арамдық үшін берген уәде түбі өзіне зиян болып тиеді. Айран тез төгілетін, жұғатын зат болғандықтан, адамның абыройы да айрандай тез төгілетіндігін білдіреді.

«Ерінбегеннің ырысы артық». Тырысқан, еңбектенген адам молшылыққа жетеді. Жалқаулықтан сақтанып, еңбек етсең, берекен артады.

«Ғылым түбі — ілім». Нағыз ғылымның негізі — білім. Ілімсіз адам ғылымды терең түсіне алмайды.

«Оқу білген — жарық, оқымағанның беті — шарық». Білімді адам өмірде көзі ашық, әлемді басқа қырынан көре алады, ал оқымаған адам қиындық пен қараңғылықта ғана өмір сүреді деген мағынаны білдіреді.

«Оқыған — жарық, оқымаған — қараңғы». Адамның білім алу арқылы өз өмірін жақсартатынын көрсетеді. Оқып, білімді болған адам өз жолын табады, ал оқымағандар беймәлім қараңғылықта қалады.

«Дала уалаяты газетінде» жарық көрген мақал-мәтелдер — XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың басындағы қазақ қоғамының рухани болмысын, әлеуметтік қарым-қатынастарын, тәрбие мен тәлімдік бағдарларын танытатын маңызды мәтіндер. Аталған мақал-мәтелдердің баспа бетінде жариялануы — фольклорлық мұраның жазбаша формада сақталып, ғылыми айналымға түсуіне, сол дәуірдің рухани келбетін зерделеуге мүмкіндік береді. Қазақ фольклорының бай қазынасы саналатын мақал-мәтелдер — ұлттың дүниетанымын, өмір сүру салтын, моральдық-этикалық құндылықтарын терең бейнелейтін қысқа әрі нұсқа, көркем тілдік құрылымдар. Талдау барысында «Дала уалаяты газетінде» жарияланған мақал-мәтелдердің мазмұндық ерекшеліктері айқындалып, олардың қазақтың ұлттық құндылықтарын қалыптастырудағы орны көрсетілді. Қорытындылай келе, «Дала уалаяты газетінде» жарық көрген мақал-мәтелдерді талдау — фольклорлық мұраның тарихи-көркемдік болмысын ашып, қазақ халқының мәдени-рухани өмірінен сыр шертетін маңызды бағыт екені көрсетілді. Бұл мәтіндер — тек фольклорлық жанр үлгісі ғана емес, ұлттың ғасырлар бойы қалыптасқан даналық ой-санасының, дүниетанымының көрінісі.

Қорытынды

XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың басындағы қазақ мерзімді баспасөзінің даму тарихында «Дала уалаяты газетінің» алар орны ерекше. Бұл басылым өз заманының қоғамдық-саяси, әлеуметтік-мәдени үдерістерін ғана емес, сондай-ақ қазақ халқының рухани дүниесін, оның ішінде фольклорлық мұрасын қағаз бетіне түсіріп, жүйелеу арқылы ұлттық мәдениетті сақтауға және болашақ ұрпаққа жеткізуге зор үлес қосты. Зерттеу барысында анықталғандай, «Дала уалаяты газетінде» жарық көрген қазақ фольклорының үлгілері — сол дәуірдің мәдени болмысы мен дүниетанымын сипаттайтын құнды дереккөздер. Бұл фольклорлық материалдар жүйелі түрде хатқа түсіп, ресми баспа бетіне шығу арқылы ұлттық мұраны сақтаудың алғашқы сатысы ретінде танылады. Газет бетінде жарияланған ғұрыптық және көркем фольклор жанрларына жататын мәтіндер, мақал-мәтелдер, салт-дәстүрлік сипаттағы мақалалар мен жоқтаулар — барлығы да қазақ фольклорының жанрлық құрылымын айқындауға, мазмұндық-пішіндік ерекшеліктерін саралауға мүмкіндік берді. Сонымен қатар бұл зерттеу фольклордың жай ғана ауызша мұра емес, сонымен қатар әдеби-мәдени ақпарат көзі, ұлттық рухани мұраның маңызды элементі екендігін дәлелдейді. Ғылыми әдебиеттерге жүргізілген шолу мен салыстырмалы талдау нәтижесінде қазақ фольклортану ғылымының даму бағыттары, қолданылған әдіснамалық ұстанымдар, сондай-ақ отандық және шетелдік зерттеушілердің көзқарастары сараланды. Соның нәтижесінде «Дала уалаяты газетінде» жарияланған фольклорлық мәтіндердің әдеби ғылыми құндылығы айқындалды. Аталған басылым фольклорлық мәтіндерді жүйелі жариялау арқылы фольклорды құжаттандыру мен зерттеу ісінде алғашқы баспагерлік тәжірибе қалыптастырды. Бұл — фольклорды тек ауызша айту формасында ғана емес, жазба форматта сақтап, ғылыми айналымға енгізудің алғышарты болды. Демек, «Дала уалаяты газетінің» фольклорлық мұраларды жариялаудағы рөлі — бүгінгі фольклортану ғылымының дереккөздік негізін құрайтын өзекті зерттеу объектісі.

Зерттеу нәтижесінде «Дала уалаяты газетінде» жарық көрген фольклор үлгілері ұлттық болмысты танып-білу мен сақтауда, мәдени мұраны ғылыми жүйелеуде маңызы зор екендігі дәлелденді. Осы тұрғыдан алғанда, аталмыш басылымның фольклорлық материалдары — тек

өткеннің куәсі ғана емес, болашақ фольклорлық зерттеулердің іргетасы бола алатын бағалы ғылыми ресурс ретінде бағалануы тиіс.

«Дала уалаяты газеті» фольклористиканың негізгі дерек көзі ретінде талдауға түсті. Нәтижесінде, ғұрып фольклорына тән 4 мысал, соның ішінде, 1890 жылы «Баянауылдан», 1890 жылы «Жоқтау» өлеңі, 1895 жылы «Қырғыздағы Рамазан айт», 1896 жылы «Қазақтардың рәсім, әдеттерін үйрену тұрғысынан» атты мысалдар мен көркем фольклор жанрына жататын 22 мақал-мәтел жинақталды. Мақал-мәтелдердің фольклорды танытудағы орнына мән беріліп, тиісті мысалдар теріліп, қорытындылар жасалынды. Демек, терілген мысалдар негізінде «Дала уалаяты газеті» қазақ фольклор мұраларын сақтау, жинау, жариялау және таратуға ықпал еткені анықталды. Дегенмен бұл тақырып әлі де терең зерттеуді қажет етеді. «Дала уалаяты газеті» секілді мерзімдік басылымдар халық мұрасын сақтау мен таратуда маңызды рөл атқарады.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Zhussupov N. Features of collecting Kazakh folklore and methods of collecting folklore of the first half of the XX century / N. Zhussupov, M. Baratova, G. Zhussupova, Ye. Zhussupov, K. Mukusheva // Sci. Herald Uzhhorod. Univ. Ser. Phys. — 2024. — № 56. — P. 833–843. DOI: <https://doi.org/10.54919/physics/56.2024.84goe3>
- 2 Урсегова Н. А. У истоков русской музыкальной фольклористики Сибири (20–40-е гг. XX в.) / Н. А. Урсегова // Studia Litterarum, 2019. — Т. 4. — № 4. — С. 280–293.
- 3 Ташекова А. Қазақ және татар үйлену жоралғыларының фольклорлық ерекшеліктері (Бекмұрат Уахатов зерттеулерінің негізінде) [Мәтін] / А.Т. Ташекова, Н.К. Жүсіпов, Ә.К. Шапауов // Торайғыров университетінің хабаршысы. Филологиялық сериясы. — 2024. — № 4. — Б. 404–414. DOI: <https://doi.org/10.48081/TKUL2688>
- 4 Мәсімханұлы Д. Қытайдағы түркология: түркі әдебиеті мен фольклорына қатысты зерттеулер [Мәтін] / Д. Мәсімханұлы, А. Әбиденқызы // М. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының хабаршысы. «Керуен» ғылыми журналы. — 2023. — Т. 80. — № 3. — Б. 37–50. DOI: <https://doi.org/10.53871/2078-8134.2023.3-03>
- 5 Токпаева Л. С. Сравнительный анализ лексических средств казахского, русского и английского детского фольклора [Текст] / Л. С. Токпаева, Г. А. Кузембаева, Д. П. Спудбер // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Теория языка. Семиотика. Семантика, 2024. — Т. 15. — № 1. — С. 107–125. DOI: <https://doi.org/10.22363/2313-2299-2024-15-1>
- 6 Атабаев Қ. Мерзімді басылым Қазақстан тарихының дерек көзі (1870–1918). Тар. ғыл. д-ры ғыл. ... дисс. автореф.: маманд. 07.00.09 — Тарихнама, деректану және тарихи зерттеу әдістері, 07.00.02 — Отан тарихы (Қазақстан Республикасының тарихы) / Қ. Атабаев. — Алматы, 2000. — 54 б.
- 7 Илларионова Т.В. Свадебная обрядность и фольклор оренбургских казаков Южного Урала в публикациях и исследованиях [Текст] / Т. В. Илларионова, А. В. Роговская // Научно-исследовательский журнал “Modern Humanities Success”. — 2024. — № 11. — С. 6-11. DOI: <https://doi.org/10.58224/2618-7175-2024-11-6-11>
- 8 Жақан Д. С. Алаш қайраткерлерінің ұлттық фольклор жайындағы ғылыми ой-пікірлері [Мәтін] / Д. С. Жақан // М. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының хабаршысы. «Керуен» ғылыми журналы. — 2023. — Т. 81. — № 4. — Б. 105–118. DOI: <https://doi.org/10.53871/2078-8134.2023.4-08>
- 9 Набиолла Н. Қытайдағы қазақ фольклоры: Абылай ханға байланысты тарихи жырлар мен аңыздар [Мәтін] / Н. Набиолла, Ж. Ошан // Отан тарихы. — 2023. — Т. 26. — № 3. — Б. 582-593. DOI: https://doi.org/10.51943/2788-9718_2023_26_3_582-593
- 10 Атаханова Н. А. Фольклорлық мұралардың генезисі, тарихилығы, жанрлық белгілері [Мәтін] / Н. А. Атаханова, Г.Б. Аяпова // ҚазҰУ Хабаршысы. Филология сериясы. — 2020. — № 2 (178). — Б. 29-35. <https://doi.org/10.26577/EJPh.2020.v178.i2.ph4>
- 11 Шахажанова Г.К. Ғалым С. Қасқабасовтың хикаялары туралы зерттеулері / Г. К. Шахажанова // Торайғыров университетінің хабаршысы. Филологиялық серия. — 2023. — № 1. — Б. 376–385. <https://doi.org/10.48081/kxct2765>
- 12 Нұрیمان Б. Т. Әлемдік фольклортанудағы «перформанс» (performance) теориясы және оның түркі фольклорындағы көрінісі / Б. Т. Нұрیمان // Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. Филология сериясы. — 2022. — Т. 138. — №1. — Б. 135–143. <https://doi.org/10.32523/2616-678x-2022-138-1-135-143>
- 13 Пангереев А. Ш. Балалар фольклоры дәстүрлі мәдениеттің ерекше саласы ретінде / А. Ш. Пангереев М.Р. Балтымова // Қарағанды университетінің хабаршысы. Филология сериясы. — 2020. — №3 (99). — Б. 91–95. <https://doi.org/10.31489/2020ph3/91-95>
- 14 Жүсіпов Н. Қ. Ахмет Байтұрсынұлының фольклортанушылық еңбегі / Н. Қ. Жүсіпов, М.Н. Баратова // Торайғыров университетінің хабаршысы. Филологиялық серия. — 2022. — № 4. — Б. 110–117. <https://doi.org/10.48081/txbe9344>
- 15 Сағынадин Г. С. Фольклордағы синкреттілік: жанр және термин (А.Байтұрсынұлының «Әдебиет танытқышы» негізінде) / Г. С. Сағынадин // Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. Филология сериясы. — 2023. — № 3(144). — Б. 179–187. <https://doi.org/10.32523/2616-678x-2023-144-3-179-187>
- 16 Сатыбалдин А. С. Қажым Жұмалиевтің фольклортанудағы ізденістері / А. С. Сатыбалдин // Торайғыров университетінің хабаршысы. Филологиялық серия. — 2023. — № 1. — Б. 308–320. <https://doi.org/10.48081/jket2923>

17 Жусупов Н. К. Фольклористическая деятельность ученых Алаш: Машхур Жусип Копеев / Н. К. Жусупов, М. Н. Баратова // Вестник Торайғыров университета. Филологическая серия. — 2023. — № 3. — С. 87–97. <https://doi.org/10.48081/viqb3198>

18 Жүсіпов Н. Қ. Мәшһүр Жүсіптің мәдени мұрасы: аңыздар / Н. Қ. Жүсіпов, М. Н. Баратова, Е. Қ. Жүсіпов, А. А. Курметова // Торайғыров университетінің хабаршысы. Филологиялық серия. — 2021. — № 3. — Б. 48–55. <https://doi.org/10.48081/uhtv1252>

19 Медеубек С. Фольклорлық ақпараттың мәні мен маңызы / С. Медеубек // Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысы. Журналистика сериясы. — 2024. — № 2 (147). — Б. 180–198. DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-7174-2024-147-2-180-198>

20 Матаева А. К. XX ғасырдың соңы ХХІ ғасыр басындағы қазақ әдебиеттануы: әдебиет тарихын жаңаша танымда зерттеудегі ізденістер / А. К. Матаева, С. Б. Жұмағұл, А. Дәлелбекқызы // Қазақ ұлттық университетінің хабаршысы. Филология сериясы. — 2022. — Т. 187. — № 3. — Б. 148–157.

21 Нұриман Б. Әлемдік фольклортанудағы “Фольклордың төрт функциясы” теориясы / Б. Нұриман // М. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының хабаршысы. «Керуен» ғылыми журналы. — 2021. — № 3 (72). — Б. 57–64.

22 Ашенова А. Т. Мерзімді баспасөзде көтерілген фольклорды жинау мәселесі / А. Т. Ашенова // Фундаментальные и прикладные исследования: гипотезы, проблемы, результаты. — 2018. — С. 58–63.

23 Тойбекова С. Р. Әлкей Марғұлан — фольклортанушы / С. Р. Тойбекова // Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университетінің хабаршысы. — 2021. — № 1 (50). — Б. 184–187.

24 Рахимов Е. Р. Ағартушы-демократ Г.Н. Потанин және қазақ халқы / Е. Р. Рахимов // Medieval history of central Eurasia. — 2024. — № 4 (6). — Б. 22–29.

25 Дала уалаятының газеті. — 1888–1902. Адам. Қоғам. Табиғат. / Құрастырушы Ү. Сұбханбердина. — Алматы «Ғылым», 1994.

А.А. Макатова, А.А. Абсадық

Издательство казахского фольклора XIX века (на основе «киргизской степной газеты»)

В статье рассматриваются образцы казахского фольклора, опубликованные в периодическом издании «Киргизская степная газета» конца XIX — начала XX веков. Анализируется процесс распространения и публикации фольклорных материалов на страницах этого издания. В работе представлены образцы казахского фольклора, опубликованные в разные годы в «Киргизской степной газете». Освещаются вопросы публикации казахского фольклора в период с конца XIX до начала XX века. На основе проведенного исследования выявлены наиболее часто встречающиеся жанры — пословицы, обрядовый фольклор, материалы, относящиеся к традициям и обычаям казахского народа, а также траурная поэзия. Анализируются их жанрово-стилевые и содержательные особенности. Содержание типизированных примеров описывается методом описания. Образцы казахского фольклора, опубликованные на страницах периодического издания, классифицируются по жанровой специфике методом систематизации. Фольклорные материалы, опубликованные на страницах газет, отражают особенности мировоззрения и культуры казахского народа, а также раскрывают значение пропаганды национальных ценностей, накопления и сохранения фольклорного наследия. Результаты исследования показали, что «Киргизская степная газета» является одним из первых изданий, способствовавших сбору, публикации и распространению казахского фольклора в письменной форме. В статье определяется литературная значимость публикации казахского фольклора в периодических изданиях, определяется их место и роль в изучении казахского фольклора. В данной статье «Киргизская степная газета» рассматривается как важный источник фольклористики. В ходе исследования представлены четыре примера ритуального фольклора и 22 пословицы, относящиеся к жанру художественного фольклора. Автор определяет роль «Киргизской степной газеты» как одного из периодических изданий, способствовавших широкому распространению казахского фольклора, и представляет ее как ценный источник фольклористики. На основании этих данных доказано, что газетные материалы сыграли важную роль в сохранении и распространении духовного наследия казахского народа. В результате проведенного исследования установлено, что периодическое издание «Киргизская степная газета» послужило основой для изучения фольклора с точки зрения литературоведения и фольклористики. Статья позволяет по-новому взглянуть на традиции издания казахского фольклора и предлагает теоретико-методическое направление для будущих исследований. В заключение доказано, что «Киргизская степная газета» оказала значительное влияние на сбор, сохранение, публикацию и распространение казахского фольклорного наследия. В статье анализируется процесс публикации казахского фольклора в периодической печати и определяется его научное значение в литературоведении и фольклористике.

Ключевые слова: «Киргизская степная газета», казахский фольклор, фольклористика, ритуальный фольклор, пословицы, периодические издания.

A.A. Makatova, A.A. Absadyk

Publishing house of kazakh folklore of the 19th century (based on the kirghiz steppe newspaper)

The article examines in detail the samples of Kazakh folklore published in the *Kirghiz Steppe Newspaper* (Kirghizskaya Stepnaya Gazeta) at the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries. It analyzes the dissemination, classification, and publication of folklore materials within this periodical. The study focuses on the representation of various folklore genres, including proverbs, ritual folklore, mourning poems, and texts reflecting the traditions and customs of the Kazakh people. The collected materials are analyzed in terms of their genre characteristics and thematic features using descriptive and systematization methods. The published folklore samples illustrate the worldview and cultural values of the Kazakh people and emphasize the importance of preserving national heritage through the printed press. The research demonstrates that the *Kirghiz Steppe Newspaper* was among the first publications to contribute to the collection, publication, and dissemination of Kazakh folklore in written form. It defines the literary and scholarly significance of publishing folklore materials in periodicals and identifies their role in the development of Kazakh folklore studies. The article presents four examples of ritual folklore and twenty-two proverbs, showing how these materials reflect artistic and social aspects of Kazakh oral traditions. The findings confirm that the *Kirghiz Steppe Newspaper* played an essential role in preserving and promoting the spiritual and cultural heritage of the Kazakh people. The study offers a new perspective on the publication traditions of Kazakh folklore and outlines methodological directions for further research.

Keywords: “Kirghiz steppe newspaper”, Kazakh folklore, folklore studies, ritual folklore, proverbs, periodicals.

References

- 1 Zhussupov, N., Baratova, M., Zhussupova, G., Zhussupov, Ye., & Mukusheva, K. (2024). Features of collecting Kazakh folklore and methods of collecting folklore of the first half of the XX century. *Sci. Herald Uzhhorod Univ. Ser. Phys.*, 56, 833–843.
- 2 Ursegova, N. A. (2019). U istokov russkoi muzykalnoi folkloristiki Sibiri (20–40-e gg. XX v.) [At the Origins of the Russophone Musical Folklore of Siberia (1920s–1940s)]. *Studia Litterarum*, 4(4), 280–293 [in Russian].
- 3 Tashekova, A. T., Zhussupov, N. K., & Shapauov, A. K. (2024). Qazaq zhane tatar uilenu zhoralgylarynyn folklorlyq erekshelekteri (Bekmurat Uakhatov zertteulerinin negizinde) [Folklore features of Kazakh and Tatar wedding ceremonies (based on research by Bekmurat Uakhatov)]. *Toraigyrov universitetinin khabarshysy. Filologiyalyq seriia — Bulletin of Toraigyrov University. Philological Series*, 4, 404–414 [in Kazakh].
- 4 Massimkhanuly, D. & Abidenkyzy, A. (2023). Qytaidagy turkologiya: turki adabietini men folklorina qatysty zertteuler [Turkology in China: studies of Turkic literature and folklore]. *M. Auezov atyndagy Adebiet zhane oner institutynyn khabarshysy. «Keruen» gylimi zhurnaly — M.O. Auezov Institute of Literature and Art. Herald. “Keruen” scientific journal*, 80, 3, 37–50 [in Kazakh].
- 5 Tokpaeva, L. S., Kuzembayeva, G. A., & Spulber, D. P. (2024). Sravnitelnyi analiz leksicheskikh sredstv kazakhskogo, russkogo i angliiskogo detskogo folklor [Comparative Lexical Analysis of Kazakh, Russian and English Children’s Folklore]. *Vestnik Rossiiskogo universiteta druzhby narodov. Seriya: Teoriia yazyka. Semiotika. Semantika — Bulletin of the Peoples’ Friendship University of Russia. Series: Theory of Language. Semiotics. Semantics*, 15(1), 107–125 [in Russian].
- 6 Atabayev, K. (2000). Merzimdi basylm Qazaqstan tarikhynyn derek kozi (1870–1918) [Periodical source of the history of Kazakhstan (1870–1918)]. *Extended abstract of Doctor’s thesis*. Almaty [in Kazakh].
- 7 Illarionova, T. V., & Rogovskaya, A. V. (2024). Svadebnaia obriadnost i folklor orenburgskikh kazakov Yuzhnogo Urala v publikatsiiakh i issledovaniakh [Wedding rituals and folklore of the Orenburg Cossacks of the Southern Urals in publications and research]. *Nauchno-issledovatel’skii zhurnal “Modern Humanities Success” — Research Journal “Modern Humanities Success”*, 11, 6–11 [in Russian].
- 8 Zhakan, D. S. (2023). Alash qairatkerlerinin ulttyq folklor zhayyndagy gylimi oj-pikirleri [Scientific reflections of Alash figures on national folklore]. *M. Auezov atyndagy Adebiet zhane oner institutynyn khabarshysy. «Keruen» gylimi zhurnaly — M.O. Auezov Institute of Literature and Art. Herald. “Keruen” scientific journal*, 8(4), 12–16 [in Kazakh].
- 9 Nabiolla, N., & Oshan, Zh. (2023). Qytaidagy qazaq folklori: Abylai khanga bailanysty tarikh zhyrlar men anyzdar [Kazakh folklore in China: historical epics and legends associated with Abylai khan]. *Otan tarikhy — History of the Homeland*, 26, 3, 582–593. DOI: 10.51943/2788-9718_2023_26_2_582-593 [in Kazakh].
- 10 Atakhanova, N. A., & Ayapova, G. B. (2020). Folklorlyq muralardyn genezisi, tarikhilygy, zhanrlyq belgileri [Genesis, history, genre features of folklore heritage]. *Qazaq Ulttyq Universitetinin Khabarshysy. Filologiya seriiasy — Bulletin of the Kazakh National University. Philology Series*, 2 (178), 29–35 [in Kazakh].
- 11 Shakhazhanova, G. K. (2023). Galym S. Qasqabasovtyn khikaialary turaly zertteuleri [Study on stories of scientist S. Kaskabasov]. *Toraigyrov universitetinin khabarshysy. Filologiyalyq seriia — Bulletin of Toraigyrov University. Philology Series*, 1, 376–385 [in Kazakh].

- 12 Nuriman, B. T. (2022). Alemdik folklorstanudagy «performans» (performance) teoriiasy zhane onyn turki folklorystyndagy korinisi [The Theory of “Performance” in world folklore studies and its view in Turkic Folklore]. *L.N. Gumilev atyndagy Euraziia Ultyq Universitetinin Khabarshysy. Filologiya seriasy — Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Philology Series*, 138, 1, 135–143 [in Kazakh].
- 13 Pangereev, A. Sh., & Baltymova, M. R. (2020). Balalar folklorysty dasturly madeniyyetn erekshe salasy retinde [Children’s folklore as a special kind of traditional culture]. *Qaragandy Universitetinin Khabarshysy. Filologiya seriasy — Bulletin of the Karaganda University Philology Series*, 99 (3), 91–95 [in Kazakh].
- 14 Zhusipov, N. K., & Baratova, M. N. (2022). Akhmet Baitursynulynyn folklorstanushylyq enbegi [Folklore work of Akhmet Baitursynov]. *Toraigyrov universitetinin khabarshysy. Filologiyalyq seriia — Bulletin of Toraigyrov University. Philology Series*, 4, 110–117 [in Kazakh].
- 15 Sagynadin, G. S. (2023). Folklorysty sinkrettilik: zhanr zhane termin (A. Baitursynulynyn «Adebiet tanytkyshy» negizinde). [Syncretism in folklore: genre and term (based on A. Baitursynov’s “literature guide”)]. *L.N. Gumilev atyndagy Euraziia Ultyq Universitetinin Khabarshysy. Filologiya seriasy — Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Philology Series*, 3(144), 179–187 [in Kazakh].
- 16 Satybaldin, A. S. (2023). Qazhym Zhumaliyevtin folklorstanudagy izdenisteri [Kazhim Zhumaliyev's searches in folklore studies]. *Toraigyrov universitetinin khabarshysy. Filologiyalyq seriia — Bulletin of Toraigyrov University. Philology Series*, 1, 308–320 [in Kazakh].
- 17 Zhusupov, N. K., & Baratova, M. N. (2023). Folkloristicheskaia deiatel'nost' uchenykh alash: Mashk'ur Zhusip Kopeev. [Folkloristic activity of Alash students: Mashk'ur Zhusip Kopeev]. *Vestnik Toraigyrov universiteta. Filologicheskaya seriia — Bulletin of Toraigyrov University. Philology Series*, 3, 87–97 [in Russian].
- 18 Zhusipov, N. K., Baratova, M.N., Zhusipov, E. K., & Kurmetova, A.A. (2021). Mashhur Zhusiptin madeni murasy: anyzdar [Cultural heritage of Mashhur Joseph: legends]. *Toraigyrov universitetinin khabarshysy. Filologiyalyq seriia — Bulletin of Toraigyrov University. Philology Series*, 3, 48–55 [in Kazakh].
- 19 Medeubek, S. (2024). Folklorlyq aqparattyn mani men manyzy [The essence and significance of folklore information]. *L.N. Gumilev atyndagy Euraziia Ultyq Universitetinin Khabarshysy. Zhurnalistika seriasy — Bulletin of L.N. Gumilyov Eurasian National University. Journalism Series*, 2 (147), 180–198 [in Kazakh].
- 20 Mataeva, A. K., Zhmagul, S. B., & Dalelbekkyzy, A. (2022). XX gasyrdyn sony XXI gasyr basyndagy qazaq adebiettanuy: adebiet tarikhyn zhanasha tanymda zertteudegi izdenister [Kazakh literary studies of the late XX century at the beginning of the XXI Century: Research in the study of the history of literature in a new way]. *Qazaq Ultyq Universitetinin khabarshysy. Filologiya seriasy — Eurasian Journal of Philology: Science Education*, 187, 3, 148–157 [in Kazakh].
- 21 Nuriman, B. (2021). Alemdik folklorstanudagy «Folklorysty tort funktsiiasy» teoriiasy [The theory of the “Four functions of folklore” in World Folklore Studies]. *M. Auezov atyndagy Adebiet zhane oner institutynyn khabarshysy. «Keruen» gylmy zhurnal — M.O. Auezov Institute of Literature and Art. Herald. “Keruen” scientific journal*, 3(72), 57–64 [in Kazakh].
- 22 Ashenova, A.T. (2018). Merzimdi baspasozde koterilgen folklorysty zhinau maselesi [The problem of collecting folklore raised in the Periodical Press]. *Fundamentalnye i prikladnye issledovaniia: gipotezy, problemy, rezultaty — Fundamental and Applied Research: Hypotheses, Problems, Results*, 58–63 [in Kazakh].
- 23 Toibekova, S.R. (2021). Alkei Margulan — folklorstanushy [Alkey Margulan — folklorist]. *M. Kozybaev atyndagy Soltustik Qaqazstan universitetinin khabarshysy — Bulletin of M. Kozybaev North Kazakhstan University*, 1(50), 184–187 [in Kazakh].
- 24 Rakhimov, Ye. R. (2024). Agartushy-demokrat G.N. Potanin zhane qazaq khalqy [Democrat-Enlightener G.N. Potanin and the Kazakh people]. *Medieval history of central Eurasia*, 4(6), 22–29 [in Kazakh].
- 25 Subkhanberdina, U. (Comp.). (1994). *Dala ualaitynyn gazet. 1888-1902. Adam. Qogam. Tabigat* [Dala Region Newspaper. 1888-1902. People. Society. Nature]. Almaty, “Gylym” [in Kazakh].

Information about the authors

Makatova, Ayagoz Arturovna (corresponding author) — 1st year Doctoral Student in “Philology”, Faculty of Social and Humanitarian Sciences, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Kostanay, Kazakhstan. E-mail: makatovaayagoz.99@mail.ru; ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-7758-4812>

Absadyk, Almasbek Akhmetuly — Professor, Doctor of Philology, Faculty of Social and Humanitarian Sciences, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Kostanay, Kazakhstan. E-mail: absadykov.aa@ksu.edu.kz; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1657-029X>